

Ødipus-komplekset

Ole Andkjær Olsen: *Ødipuskomplekset*. Hans Reitzels Forlag. København 1988, 518 sider, 340 kr.

Midt i trediverne malede René Magritte en gouache med titlen: 'L'ésprit de la géométrie', som forestiller en forvokset baby, der tager sin mor i favnen; holder hende som man ellers ville formode at barnet bliver holdt af sin mor. En reproduktion af dette glimrende billede pryder forsiden af Ole Andkjær Olsens disputats: *Ødipus-komplekset*. Ole Andkjær Olsen sætter sig med denne bog, der er skrevet i et så læsevenligt sprog, at man ikke ville mistænke den for at være en disputats, for at omformulere ødipus-komplekset således, at det kan bibeholde noget af sin forklaringskraft i forhold til det enkelte menneskes såvel normale som patologiske udvikling og samtidig formuleres uden om en række af de problemer, der tidligere har været forbundet med formuleringen af en psykoanalytisk baseret teori om ødipuskomplekset, hvad enten det drejer sig om fylogenetisk funderede forklaringer, naturaliseringer af specifikke samfundsstrukturer eller noget andet. I den forbindelse finder Andkjær Olsen polariteten mellem *aktiv* og *passiv* helt afgørende. Det er konflikten mellem at være aktiv eller passiv i forhold til barnets objektbesættelser og lysttilfredsstillelser, der konstituerer ødipuskomplekset i Andkjær Olsens reformulering. Det er præcis dette, der indfanges af Magritte i den omtalte gouache. "Den lille dreng, der placerer sig selv i moderrollen og tag-

er vare på sin moder som et værgeløst barn, afbilder i koncentreret form det følelsesregister, der ledsager den tidlige passiv/aktiv-omvendning: sadistisk hævn-gerrighed, besiddelsesglæde, beskyttende omsorg og spirende skyldfølelse" (s. 365).

Ødipuskomplekset er "en specifik konfiguration af følelsesbindinger, der knytter sig til relationerne i en trekant, og som ligger til grund for en psykisk konflikt" (s. 322), hedder det i det nærmeste Andkjær Olsen kommer en definition. *Trekantsstrukturen* udgøres i den oprindelige teori om komplekset såvel som i Ødipusmyten af: søn, mor og far. Det er den psykiske repræsentation af disse 'figurer', der har været det grundlæggende i den klassiske ødipusteori. Men diskussionerne i psykoanalysens receptions-historie af dels *pigens ødipuskompleks* og dels *ødipuskompleksets universalitet* får Andkjær Olsen til at reformulere trekanten så den kan inddrage pigens tidlige udvikling og bibeholde opfattelsen af det universelle i komplekset, forstået som en udvikling ethvert barn med nødvendighed skal igennem. Trekantsstrukturen består af: 1) et subjekt (S), der i en sproglig grammatisk struktur svarer til formen nominativ. Denne plads vil normalt være optaget af barnet, men undtagelsesvist kan en af plejepersonerne sætte sig på den. 2) det direkte objekt (o), partialobjektet, som sprogligt modsvares af et akkusativ-objekt, altså et noget, der kun kan forholde sig passivt i relationen til et subjekt. Og endelig 3) et indirekte objekt (O), totalobjekt, som sprogligt svarer til et dativ-objekt, et objekt af samme rang som subjektet og som kan for-

holde sig både aktivt og passivt. Eksempelvis ønsker barnet (S) morens bryst (o), men må konkurrere med faren (O) om det.

Følelsesbindingerne hænger sammen med den infantile seksualitet, hvor barnet erfarer følelser af lyst bundet til et objekt. Barnet frustreres, når objektet for tilfredsstillelse forholdes det, og objektet tillægges en ambivalens. Denne ambivalens repræsenteres ved, at objektet forstås som i en andens (O's) besiddelse og bemægtigelsesønsket i forhold til det direkte objekt omgærdes af en række modsatrettede følelser. Dels idealiseres den Anden (O) - strukturen er meget inspireret af *Lacans* differentiering mellem den anden og den Anden - der jo har objektet, og dels opstår der et jalousihad til den Anden. Disse følelser kombineres med på den ene side straf- og gengældelsesangst (det, der tidligere blev forstået som kastrationsangst) som følge af konkurrencen og på den anden et ønske om at blive anerkendt af den Anden.

Disse modsatrettede følelsesbindinger udgør en *psykisk konflikt* mellem den psykiske repræsentation i barnet af dets aktive driftsmål og dets passive objektrelation. Denne konflikt er uformidlet i den betydning, at barnet kun kan blive den aktive - besidde objektet - eller den passive - miste objektet. Konflikten kan ikke direkte løses, men den kan finde en række formidlinger gennem nogle konflikter, der lader sig løse, eller hvor sejr og nederlag ikke forstås absolut, som f.eks. i legen og i spil. Mere generelt udgør kønspolariteten og generationspolariteten konfliktpolariteter, hvor

konflikten mellem aktiv og passiv kan formidles og hvor en gradvis tilpasning til såvel en aktiv som en passiv deltagelse kan indøves. Det er i denne tilpasning, at ødipuskomplekset bliver nødvendigt for en social tilpasning, som modsat ikke må forstås som en total accept af de herskende tilstande.

Andkjær Olsen har ikke noget tilovers for forestillinger om, at ødipuskomplekset helt kan undgås - eller at det egentlig ville være ønskværdigt om det kunne. Den såkaldte 68-generation, der som forældre nægter at optræde som autoriteter for deres børn, giver børnene en *faderlængsel*, som er et klart tilbageskridt i forhold til et sundt overkommet ødipuskompleks. Faderlængslen er et resultat af et regrederet ødipuskompleks og kan give en række uheldige følgevirkninger som eksempelvis opslutning bag en autoritær politisk leder og udemokratiske styreformer. Det er nok rigtigt og vigtigt, at et barns udvikling er afhængig af at have autoriteter at udvikle sig i forhold til, bl.a. er det vigtigt med en idealiseret autoritet for at barnet kan frigøre sig fra moderen eller moderbryttet.

Det er nok også rigtigt at forældrenes eller plejepersonernes måde at forstå sine roller på i forhold til, hvem der er aktiv og på hvilke måder, er afgørende for barnets identificering af køns- og generationsroller. Men det er problematisk, når man som Andkjær Olsen falder for at slutte direkte fra en intrapsykisk struktur til en sociologisk rolle eller en politisk ideologi. Andkjær Olsen påpeger selv det uheldige i Freuds sociologiske betragtninger, der i alt for høj grad byggede på

manglende sociologisk indsigt. Der er ingen tvivl om, at der er en sammenhæng mellem et intrapsykisk beredskab og en konkret individuation, men sammenhængen er langt fra afledelig, hvilket Andkjær Olsen i øvrigt også selv viser, når han gennemgår de forskellige lag i teorien om ødipuskomplekset fra det empiriske materiale og samlingen af forskellige data til opstilling af en type og endelig til opstillingen af et teoretisk forklaringsapparat.

Ødipuskomplekset er som værk bygget op i fire dele, der følger teorierne om ødipuskomplekset historisk fra den klassiske teori om ødipuskomplekset over diskussionerne af pigens ødipuskompleks og universaliteten i det (fra 1923-39) og videre over bl.a. socialisationsforskningen og Lacans formuleringer og sluttende med Andkjær Olsens aktualiserende reformulering, som er meget inspireret af Jaques Lacan og Melanie Klein. Disse to får derfor logisk nok en særlig gennemgang i bogen. Gangen i værkets første tre dele er refererende, men aldrig kedelig. Der er tale om gedigne og langt hen af vejen loyale redegørelser, men Andkjær Olsens egne forestillinger om at udgøre en fiktiv diskussionsleder er kun rigtig i den forstand, at han leder diskussionen hen i retning af sin egen reformulering. Frankfurter-psykologerne og anti-ødipusbevægelsen er blevet taget med i Andkjær Olsens fremstilling, men da de ikke betyder noget for projektet, var det nok bedre, om de slet ikke var taget med.

Alt i alt er det dog en glimrende bog iklædt en for en akademisk tradition

imponerende sprogdragt, der gør værket til en fornøjelse at læse. Det samme gør de meget pædagogiske opsamlinger efter hver del.

Ove Christensen